

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

לקחים בפראג: הגולם, קפקא ושבר הנאורות בהגות הגרמנית -
53841

תאריך עדכון אחרון 15-02-2015

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 4

תואר: מוסמך

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: סוציולוגיה ואנתרופולוגיה

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר ב'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): גד יאיר

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס:

שעות קבלה של רכז הקורס: יום א', 11:00

תאור כללי של הקורס:

באישון לילה יצאו שלושה גברים אל גדת הוולטבה בפראג, הערימו משפת הנהר בוץ וצרו ממנו דמות אדם. או אז סובבוהו - כל אחד בתורו - שבע פעמים, מצד ימין של גופו לשמאלו, תוך כדי אמירת השמות הקדושים. בסיים הראשון את שבע הקפותיו התלהט הבוץ וגופו של הגולם בער באדום. השני הקיפו וקיררו, ואדים עלו מן הגוף המתקרר. ובתום הקפות השלישי - רבי יהודה ליווא בן בצלאל, המוכר לנו כמהר"ל מפראג - פקח הגולם את עיניו ונעמד על רגליו. אז, באותו לילה בשנת 1588, החלה נוצרת האגדה על הגולם מפראג.

הגולם היהודי הזה הוא כוכב עליון בפראג של ימינו. כמו ביחסם לסופר היהודי-צ'כי-גרמני הנודע, פרנץ קפקא, תושבי צ'כיה למדו למצוא בגולם היהודי שורשים עמוקים לתרבותם וזהותם. קפקא והגולם הם כיום זוכה הגולם. מתיירות הכנסה מקור בזה וגם בזה גם למצוא שאפשר כיוון, בפראג היום "חל" להצגה בסיפורי ילדים ונוער; יש בפראג טיולים מאורגנים ההולכים בעקבותיו ובעקבות יוצרו, המהר"ל; הגולם מופיע על קופסות גפרורים, כוסות וחולצות. כמו שתואר בספרו הידוע של מיירינק, הגולם (1916), היצירה היהודית המיוחדת הזו מופיעה בתודעה האירופית מדי 30 שנה והיא מהווה מטאפורה חשובה להבנת תופעות שונות - תרבותיות ("אנטי תרבות ההמונים"), פוליטיות ("הירוקים") ואפילו רפואיות ("אנטי הנדסה גנטית"). הגולם - זה שקם על יוצרו - מהווה מטאפורה מרכזית בהם משתמשים הגרמנים על מנת להסביר לעצמם מדוע בכל יצירה אנושית יש רכיב בלתי-נשלט; הוא מסביר להם מדוע הם יוצרים בעצמם "חברה בסיכון". בהגות הגרמנית, הגולם הוא הקפיטליזם, הבירוקרטיה, אך גם צ'רנוביל, החור באוזון ויוהרת האדם הנאור לשלוט בעולם היא הסיבה האמיתית לכל תחלואי המודרניות.

קורס זה מבקש להציג את סיפור הגולם מפראג ולהתחקות אחר התפתחות הדמיון של בני המאה ה-15 וה-16, אשר ראו בעיני רוחם גלמים, שדים, שטנים ומכשפות אל הדמיון הרומנטי של מדעני החברה הגרמניים במאות ה-19 וה-20. הוא יעשה זאת תוך סיפור "הגלגול" של הסיפור ההירואי היהודי על הגולם שקם להגן על הגטו מעלילות הדם אל הסיפור השטני הגרמני: על גולם שקם על יוצרו. בשונה מהוראה רגילה, הקורס יעריך בעיר פראג, המקום בו המיתוס והגרמניות נפגשו פעם אחר פעם עד לסיום הטראגי בשואה. בסיורים בפראג נצביע על המרכזיות של הגולם בתודעה הגרמנית, תוך ביקור באתרים המרכזיים - כמו סמטת האלכימאים, בית פאוסטוס, בית הכנסת הישן-חדש, שבעליית הגג שלו נם הגולם, וכמובן בטירת פראג, ממנה הפעיל רודולף השני את שלל התמהונים והמדענים של חצרו. חלקם זכו לתהילת עולם דרך המקסם הדתי-מאגי (המהר"ל), וחלקם דרך עולם המדע הרציונלי (טיכו ברהה ויוהנס קפלר האסטרונומים שפעלו לצידו של המהר"ל). אך אז, בשנת 1590, לא היה הבדל בין אלו המייצרים גלמים לאלו שקראו עתידות בשמיים. האלכימיה והכימיה טרם נפרדו, המדע טרם פרש מעולם הכשפים. הגולם עוד היה בעולם.

מטרות הקורס:

בקורס זה נדון בסוגיות מרכזיות בהגות החברתית הגרמנית - כמו הבירוקרטיה כגולם, הקפיטליזם כגולם, הכסף כגולם, הטכנולוגיה כגולם - תוך שימוש בטקסטים מרכזיים של סוציולוגים גרמניים חשובים ביותר (ממרקס, דרך ובר, הוגי אסכולת פרנקפורט ועד אולריך בק) ונראה איך כתיבתם נמצאת בזיקה למקום המיתולוגי של פראג. מטבע הדברים, הקורס יתבסס גם על כתביו של פרנץ קפקא, במטרה להרחיב את הבנת הטרנספורמציה של התודעה האנושית, שאיבדה את ה-Agency

שלה במודרניות. באמצעות שימוש באמצעים שונים נראה כי סוציולוגיה, ספרות, שירה וקולנוע הם נרטיבים שונים בהם נעשה שימוש בסיפור על הגולם שקם על יוצרו ועל פאוסט שמכר נשמתו לשטן. לצורך הרחבת היריעה נבצע גם ניתוח משווה עם סיפורים מיתולוגיים אחרים: פרנקנשטיין של מרי שלי (שהוא גלגול של סיפור הגולם) וד"ר פאוסטוס של מארלו, גתה ותומס מאן.

תוצרי למידה

בסימו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

התלמידים יוכלו לכתוב ניתוח של מוטיב הגולם בתיאוריה החברתית הגרמנית

דרישות נוכחות (%) :

100

שיטת ההוראה בקורס: סיור לימודי

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

רשימת נושאים לרפרטים

- סיפור הגולם שקם על יוצרו
- פאוסט הטוב, שמכר את נשמתו לשטן
- מהפכת הנאורות, על מדע ואלוהים
- גרמניה: הלותרניות, מלחמת 30 השנה: על טראומה מכוננת
- גרמניה והפתרון הסופי: עדויות, משפטים
- קפקא בין מודרניות ומסורת
- אגדות האחים גרים: לקחים תרבותיים
- אומנות ותיאולוגיה
- הוגים גרמנים גדולים - לבחירה (מקומניוס ועד בק)
- רומנטיקה, היער והטבעי
- הוס, לותר, קאנט, אייכמן - על מסורת ההתנגדות החצויה
- חזונות אפוקליפטיים של המודרניות: הנפילה מגן-עדן
- נורברט אליאס, תזת הציוויליזציה ועיניים

חומר חובה לקריאה:

Yair, Gad and Michaela Soyer, 2008. *The Golem and German Social Theory*. New York: Lexington. HM 477 G3 Y35 2008

חומר לקריאה נוספת:

Bloch, Chaim. 1925. *The Golem*. Vienna: John N. Vernay.
Idel, Moshe. 1990. *Golem: Jewish Magical and Mystical Traditions on the Artificial*

Anthropoid. New York: State University of New York Press. BM 720 G64 I35
 Scholem, Gershom G. 1972. "The idea of the Golem." Pp. 158-204 in *On the Kabbalah and its Symbolism*. New York: Schocken Books. BM 526 S36 K322
 Thieberger, Frederic. 1955. *The Great Rabbi Loew of Prague: His Life and Work and The Legend of the Golem*. London: The East and West Library. BM 755 J83 T5
 רוזנברג, יודל, 1909. נפלאות מהר"ל. וורשא: פיעטרקוב. 2255 YK
 5th Floor Kahana Collection Non-circulating

על הגולם בקולנוע, בשירה ובספרות הגרמניים
 - Isenberg, Noah. 1999. *Between Redemption and Doom: The Strains of German Jewish Modernism*. Lincoln: University of Nebraska Press. DS 135 G33 I74
 Goldsmith, Arnold L. 1981. *The Golem Remembered, 1909-1980: Variations of a Jewish Legend*. Detroit: Wayne State University Press on order.
 Meyrink, Gustav. 2005 [1914]. *The Golem*. Prague: Vitalis. PT 1327 M49 1976
 - Rowen, Norma. 1992. "The making of Frankenstein's monster: Post-Golem, pre robot." Pp. 169-177 in *State of the Fantastic: Studies in the Theory and Practice of Fantastic Literature and Film*, edited by Nicholas Ruddick. Westport: Greenwood.

סרטים
 הגולם של פול ווגנר.
 הגולם של ג'ולין דובווייה.
 מטרופוליס של פריץ לאנג.
 פרנקנשטיין של וייל
 פרנקנשטיין הצעיר של ברוקס.

מאבק הכנסייה בהשכלה ובמדע - ד"ר פאוסטוס
 Haile, H.G. 1965. *The History of Doctor Johann Faustus*. Illinois: University of Illinois Press. PT 923 E5 1965
 Ribner, Irving. 1966. *Christopher Marlowe's Dr. Faustus: Text and Major Criticism*. New York: Odyssey Press. PR 2664 A4 1966
 גתה, יוהן וולפגנג, 2006. פאוסט. תל אביב: הוצאת אוניברסיטת תל אביב. F2 H4 2034 PT
 מאן, תומס. דוקטור פאוסטוס. תל אביב: פועלים. D651 A44 2625 PT

פרנץ קפקא וספריו
 קפקא, פרנץ, 1967. הטירה. ירושלים: שוקן. S31 A26 2621 PT
 קפקא, פרנץ, 1997. גר הדין וסיפורים אחרים. תל אביב: עם עובד. 1997 A61 A26 2621 PT
 קפקא, פרנץ, 1992. המשפט. ירושלים: שוקן. 1992 P71 A26 2621 PT
 קפקא, פרנץ, 1997. אמריקה/הנעדר. ירושלים: שוקן. A81 A26 2621 PT

עידן הנאורות כמהפכה תודעתית
 Cassirer, Ernst. 1951. *The Philosophy of the Enlightenment*. Boston: Beacon Press. B 802 C33
 Gay, Peter, 1966-1969. *The Enlightenment: An Interpretation*. New York. A. Knopf. B 802 G3

שלי, מרי, 2005. פרנקנשטיין. תל אביב: ידיעות אחרונות. 2005 F716 5397 PR

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 0 %

הרצאה 0 %

השתתפות 0 %

הגשת עבודה 100 %

הגשת תרגילים 0 %

הגשת דו"חות 0 %

פרויקט מחקר 0 %

בחנים 0 %

אחר 0 %

מידע נוסף / הערות: